

of the process of the political nation in Ukraine with the decision of which is enhanced democratic trend in the development of society and the state.

Keywords: people, politics, nation, political nation, democratization, civil society.

Дідух Г. Я.

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГЛОБАЛІЗАЦІЯ»: МЕТОДОЛОГІЧНІ ІДЕОЛОГІЧНІ ВАРІАЦІЇ ЗАХОДУ

Окреслено методологічне поле аналізу глобалізації в контексті процесно-системного, глобально-еволюційного та синергетичного підходів. Перші два – охоплюють роботи вчених Заходу; синергетичний підхід – більше властивий науковцям Сходу. Останні розглядають глобалізацію, як самоорганізовану незалежну динамічну систему, яка не є продуктом процесів внутрішньосупільного походження, а вимагає переформатування функцій інститутів на всіх рівнях соціальної організації.

Ключові слова: глобалізація, синергетика, система, процеси.

Глобалізація вважається одним з найбільш суперечливих питань нашої епохи саме тому, що містить у собі багато неоднозначних моментів (зокрема політичних, економічних, культурних, ідеологічних і низку інших). Ця тема, як і багато інших, досить важлива і для Арабського світу. Деякі вчені закликають до прийняття феномена глобалізації в тому вигляді, в якому він є, другі заперечують його, а треті закликають до знаходження балансу понять (використовувати те, що корисно, і залишити все інше).

Звідси, ми і виводимо актуальність нашого дослідження, а саме – необхідність вироблення комплексної позиції в позначенні терміна глобалізації з метою створення певної ідеї для його розуміння.

Тут слід зазначити ґрунтовні дослідження, які було проведено з проблематики глобалізації. Так, наприклад, проблеми глобалізації дуже цікаво висвітлено в роботах таких вчених, як З. Бжезинський, Г. Васілеску, Л. Даймонд, А. Лейпхард, Р. Робертсон, Е. Тоффлер, С. Хангтінгтон і багато інших. Є й арабські вчені, які вивчають це явище. І ось тут необхідно наголосити: з нашої точки зору, специфіку процесу глобалізації можна зрозуміти, тільки розглянувши його в контексті робіт західних та східних дослідників.

Визначимо, що глобалізація є концептом, у проблематиці якого сьогодні тривають жваві дискусії між науковцями Заходу і Сходу.

Ідеологеми їх поглядів на цей феномен значно відрізняються. Виходячи з того, що автор запропонованої наукової розвідки є представником західної культури, спробуємо визначити методологічні орієнтації західних вчених щодо цього суперечливого феномену. Отже, метою цієї статті є аналіз дефініційного поля феномену глобалізації в контексті праць саме західних учених.

Процес глобалізації, як об'єднання сучасного світу над державними кордонами є у край складним не тільки для практичного оволодіння, але й для теоретичного осмислення. Так, наприклад, російський науковець В. Гончаров зазначає, що глобалізацію деякі дослідники, які є прихильниками гіпер(мета)глобалістичної теорії, розглядають перш за все як економічне явище [1, 37]. Вони наголошують, що глобальна економіка усе більше інтегрується, а глобальний капітал висуває таку вимогу до урядів, як дотримання економічної дисципліни. Тому сьогодні політика – це вже не «мистецтво можливого», а тільки практична навичка «раціонального економічного управління». Тобто первинною з його точки зору є економічна сфера, а усі інші – є її надбудовою. Якщо виходити з того факту, що економічна причинна обумовленість тісним чином пов'язана з технологічною, то виникає потреба у впровадженні технологічних інновацій на глобальному ринку, що також інтенсифікує процеси інтеграційних перетворень. Звідси, маємо факт позитивного значення процесів глобалізації, адже спільна діяльність у інноваційних сферах явно оптимізує їх результати.

Проте тут існує низка «але». Так, наприклад, цей дослідник (В. Гончаров) цілком слушно зазначає, що зовнішнє середовище сьогодні містить такі складові, як модернізація політичної комунікації, послаблення ідеологій, падіння партій, перетворення лобізму, зростання політичного фінансування, а також низку інших, досить суперечливих аспектів глобалізації [1, 2].

Можемо припустити, що глобалізацію як категорію доцільно розглядати з точки зору двох методологічних підходів (якщо аналізувати концепції західних учених) – це процесуально-системний і глобально-еволюційний. А якщо говорити про дефініції мислителів арабського світу (що стане мотивами подальших наукових розвідок автора), то тут, з нашої точки зору, буде доцільно говорити про використання синергетичного підходу.

Ці підходи дозволяють нам говорити про адекватне визначення місця і ролі глобальних процесів і систем на початку XXI століття. Це дозволить також говорити про відкриття нових горизонтів розвитку глобального знання у межах міждисциплінарного синтезу і

формування інтегративно-наукового знання у його глобальній перспективі.

У контексті дефініційного поля процесно-системного підходу можемо визначити, що останній передбачає аналіз будь-якого об'єкту у рамках сприйняття його як неподільного цілого. Так, з точки зору цього підходу виходить, що глобалізація є системою, яка зумовлює суттєві зміни у економічній, політичній і правовій сферах суспільства. Вона також безпосереднім чином впливає на ті процеси, які відбуваються у сфері культури сьогодні (зокрема у мистецтві, науці, освіті, вихованні тощо).

До глобально-еволюційного підходу ми відносимо визначення глобалізації у роботі російських науковців І. Ільїна та А. Урсула, які наголошують на тому факті, що глобальні процеси рухаються за траєкторією від виходу із глобальної кризи і сприяють виживанню світового співтовариства [2, 6]. Прийняття і позитивне сприйняття феномену глобалізації, формування відповідно до нього нової концептуальної дисципліни – глобалістики – сприяє формуванню ноосвітнього майбутнього людства, а значить і якісно нової людини. До речі, ці дослідники аналізують процеси глобалізації у рамках економічної сфери. Вони зазначають, що процес вивчення глобалізації обумовлює ефективність різних сфер практичної діяльності, а розуміння місця і ролі тих чи інших глобальних феноменів у еволюційних процесах дає можливість приймати більш ефективні заходи у практичній діяльності, яку спрямовано на виживання цивілізації і збереження природного фундаменту її існування – біосфери. Особливе значення, на думку згаданих дослідників, глобально-еволюційний підхід має для глобальної освіти, яка була б здатна сформувати планетарне і випереджуюче знання, що орієнтувалося б на реалізацію гуманістичних цілей [2, 7].

З точки зору цих науковців, глобалізацію доцільно розглядати як поширення людської діяльності на всю земну кулю з одночасним набуттям нею властивості чи характеристики планетарної спільності і цілісності. Причому ця цілісність формується як завдяки властивим соціальному руху закономірностям і характеристикам, так і в результаті природних обставин, особливостей і обмежень земної кулі. Глобалізація, з точки зору цих мислителів, є проявом соціальної самоорганізації, що обумовлює його усезагальнозмістовний аспект і тим самим змушує нас говорити про просторову цілісність нашої планети [2, 13].

Необхідно наголосити (погоджуючись із А. Костіним [3, 13]), що таке глобально-еволюційне розуміння феномену глобалізації зумовлює

і пояснює виникнення глобальних проблем сучасності, які виникають внаслідок протиріч соціальної форми руху і умов його цілісного буття, які існують у єдиному просторово-часовому континуумі. Сьогодні глобальні проблеми мають принципово загальнолюдський, сутнісний характер, що можемо припустити уже з того, як вони зачіпають як світове співтовариство у цілому, так і переважну більшість конкретних людей.

Також необхідно пам'ятати, що глобальні процеси є пов'язаними між собою не тільки у силу дії принципу усезагального зв'язку явищ (що має усесвітній характер), але й більш «сильного» принципу їх планетарного зв'язку. Цей принцип виявляється у різних формах: взаємозв'язок і коеволюція геосфер, взаємодія процесів у біосфері, між біосферою і людством. Саме пам'ятаючи про ці загальнопланетарні взаємозв'язки і взаємодії, ми можемо говорити про формування глобальних систем залежно від типу і сили цих зв'язків, а також появи тих чи інших цілісностей, які відокремлюють одні глобальні системи від інших.

Дійсно, ми цілком погоджуємося із думкою, що глобальні проблеми виникають і розгортаються як результат властивих соціальному руху і соціоприродній взаємодії закономірностей і протиріч розвитку. Водночас тут доцільно пам'ятати, що загальносвітові та найбільш важливі людські проблеми відповідають основному критерію глобальності – просторово-географічному, тобто поширенню на тій території, для якої вони є важливими.

Як зазначає український дослідник Т. Бубенко, глобалізація є ключовою категорією переважно у економічній галузі, адже цей термін уперше був опублікований у «Гарвард бізнес ревію» у 1983 році і використаний Т. Левіттом. Він зазначає, що глобалізація виникає, як результат злиття ринків окремих продуктів, які вироблено окремими транснаціональними корпораціями (ТНК) [4, 8].

Представники Гарвардської школи бізнесу наголошували на тому факті, що світова економіка сьогодні характеризується взаємозалежністю трьох центрів: ЄС, США та Японії. Японець К. Оме констатує, що економічний націоналізм окремих держав сьогодні, враховуючи вищезазначені обставини, є безглуздим. А говорити про сильних акторів сучасного ринку – це значить говорити про потужні «глобальні фірми» [4, 8].

Але глобалізація – це не тільки економіка чи політика, але й культура. Цікавим є дослідження А. Шендріка, який досить плідно досліджуючи культурологічні засади сучасної світобудови, наголошує, що глобалізація – така система, яка викликає суттєві зміни не тільки у

економічній, політичній чи правовій сферах суспільства. Вона безпосереднім чином впливає на ті процеси, які відбуваються у сфері культури. Це й обумовлює той факт, що низка дослідників як на Заході, так і на Сході у своїх працях піднімають питання про соціокультурні наслідки глобалізації, про ті трансформації, які відчують на собі основоположні цінності культури усієї Земної кулі під час переходу від індустріального до постіндустріального суспільства, а від останнього до інформаційного [5]. Такі терміни як «мультикультуралізм», «великий котлован», «варіативність», «непередбачуваність» – категорії, якими оперують учені-глобалісти – є яскравим свідченням того факту, що цілком логічно і науково обґрунтовано є застосування синергетичного підходу до аналізу глобалізації. І особливо багато суперечностей і подвійних тлумачень виникає у розгляді глобалізації, як зазначає А. Шендрік [5, 71], коли ми розглядаємо її у системі культурологічних координат.

Використання синергетичного принципу для аналізу глобалізації має не тільки науково-методологічне, але й виключно політологічне значення. Але така позиція дослідників, на нашу думку, більше притаманна науковцям Сходу.

Дуже цікавою є стаття Т. Цимбала, у якій український автор логічно наголошує на тому, що глобалізація не є наперед написаним сценарієм; тут важлива роль належить і «побічним», і «непередбачуваним» наслідкам (які часто є «неприємною несподіванкою» для світових гегемонів, адже не вкладаються із запланованим ними ходом подій). Саме ці наслідки зводять нанівець спроби найбільш потужних західних акторів системи світових відносин запровадити і підтримувати тотальний контроль над глобалізацією. Тому доцільно розглядати глобалізацію у контексті її «нетелеологічного» розгортання, тобто як систему, яка не тільки самоорганізовується, але й розвивається, при цьому гармонійно поєднуючи у собі закони хаосу і порядку, що стають взаємопов'язаними. За таких обставин досягнення будь-якої форми «однорідності», про яку часто говорять провідники глобалізації, перебуває поза межами можливого, адже глобальне є системною категорією, що зумовлює його функціональну диференціацію і багатоукладність [6, 46].

Д. Вілкінсон зазначає, що глобалізація – це феномен, який є множинним комплексом процесів (а не одним-єдиним), який необхідно розглядати через незалежність у агентному, просторовому, часовому та галузевому планах [7, 68]. Це й зумовлює той факт, що глобалізацію не можна розуміти як модерний продукт, який має

різноманітні витоки просторового та агентного характеру, а є злиттям низки «окремих глобалізацій» [6, 47]. Останні мають різні вік, географічне походження, сфери розгортання, епіцентри розгортання (а не тільки Захід, як один-єдиний центр).

Отже, цілком логічно обгрунтованим є припущення, що глобалізація – це комплекс політичних, економічних, соціальних, культурних, релігійних процесів, який є певним сплетінням множини архаїчних та сучасних «глобалізацій» (у історичному контексті він торує до нас з давніх-давен, а не є виключно винаходом Сучасності), і який, зливаючись у одну-єдину багатогранну систему, продовжує містити у собі низку часто протилежних за сутнісним наповненням та зовнішньою формою течій та контртецій. Тому говорити про гомогенність світу як результату глобалізації не можна. Підтвердження цієї думки знаходимо у Я. Недервесна Пітерзе, який наголошує, що саме глобалізація обумовлює множення культурних форм через інтенсифікацію культурних контактів [8, 84–90]. Це дозволяє нам говорити про необхідність розуміння глобалізації як самоорганізовуваної незалежної динамічної системи, яка не є «...продуктом процесів внутрішньосупільного походження...» [6, 48], і вимагає переформатування та перегляду функцій інститутів на всіх рівнях соціальної організації, як на мікролокальному, так і на рівні макротранснаціональних об'єднань. Це не тільки ускладнює її розуміння, але й обумовлює нагальність використання синергетичного підходу до її пізнання як комплексу процесів трансформаційного характеру, які відбуваються поза єдиним законом і які часто ускладнюють логіку їх гносеології.

На нашу думку, ми цілком логічно можемо пояснити теоретичне (методологічне) та практичне значення використання синергетичного підходу для аналізу процесу глобалізації. Можна говорити про толерантний потенціал застосування синергетики у її примиренні щодо жорсткої дискусії науковців Заходу і Сходу у розумінні глобалізації як соціополітичного феномену Сучасності.

Дуже часто науковці говорять про необхідність аналізу феномену глобалізації в різних сферах – політичній, економічній, соціальній, культурній, релігійній тощо. Так, наприклад, Л. Шимченко [9] зазначає, що в контексті економічної глобалізації кордони національних економік більше не відіграють суттєвої ролі; загострення екологічних проблем актуалізує необхідність об'єднання зусиль світового співтовариства щодо їх вирішення; низка соціальних протиріч також вимагає визнання доцільності гармонізації співпраці; у сфері культури глобалізація сьогодні – це протистояння процесів

американізації та різноманітності культурного відродження [9]. Політична глобалізація, на думку цього дослідника, це піднесення у своїй могутності нового «багатоцентричного» світу, який складається з відносин між недержавними транснаціональними корпораціями, які, власне, і визначають характер сучасної системи міжнародних відносин [9].

Щодо цієї тези хотілось би зазначити, що і арабські мислителі цілком згодні з тезою, що глобалізацію необхідно не тільки розглядати як одне ціле, але більш продуктивним з науково-теоретичної та практичної точок зору є аналіз цього феномену якраз у вимірі сутнісного і змістовного наповнення цих сфер. Проте, на нашу думку, глобалізація – це досить заплутаний потік певних процесів, і однозначно, характеризувати його зі знаком плюс чи зі знаком мінус – це підтверджувати свою некомпетентність. Безперечно, одним із визначальних його чинників є релігійний. Проте, він не є єдиним, чи визначальним. І тим більше ідеалізувати та перебільшувати його значення теж не можна.

Н. Юсеф пише, що історія свідчить про те, що іслам у продовж цілих епох був ініціатором діалогу і обміну думками з іншими культурами. Постійне перетікання наукових і філософських знань з Індії, Єгипту і Вавилону через Грецію і Східну Римську імперію до східних теренів поширення ісламу й до Іспанії, а звідти до Північної Європи і Америки стало однією із найважливіших подій [10, 221]. Тому дослідниця цілком слушно припускає, що іслам має зайняте належне йому високе місце в наставлянні людського суспільства у співпраці з усіма релігіями у межах інтелектуального й конструктивного діалогу між культурами і цивілізаціями [10, 222], адже має до того усі необхідні потенції історичного та конкретного характерів.

Можливо, Н. Юсеф, з точки зору західних науковців, перебільшує локомотивне значення ісламу у налагодженні світової співпраці. Проте певне раціональне коріння у цьому є. І, як свідчить синергетичний підхід, його інструментарій в аналізі глобалізації також сприяє гармонізації світових відносин.

Отже, як висновок, можемо стверджувати, що сьогодні глобалізація вимагає аналізу на політичному, економічному, релігійному, соціальному, культурному, екологічному рівнях. І різні позиції щодо визначення її місця і ролі з точки зору мислителів Заходу і Сходу тільки зайвий раз наголошують на її складності та варіативності.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у більш детальному аналізі східної парадигми у розумінні феномену глобалізації як одного з найбільш суперечливих явищ сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гончаров В. Э.* Современное политическое консультирование [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gendocs.ru/v12040/гончаров_в.э._современное_политическое_консультирование. – Заголовок з екрану.
2. *Ильин И. В.* Эволюционная глобалистика (концепция эволюции глобальных процессов) / И.В. Ильин, А.Д. Урсул. – М. : Изд-во МГУ, 2009. – 232 с.
3. *Костин А.И.* Глобальные проблемы современности // Глобалистика. Энциклопедия. – М. : НАДУ, 2003. – 251 с.
4. *Бубенко П.Т.* Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку. – Монографія. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 295 с.
5. *Шендрік А.И.* Глобализация в системе культурологических координат // Глобализация и гуманитарное знание. – 2004. – № 1. – С. 59–71. http://mosgu.ru/nauchnaya/ZPU/2004_1/Shendrik/index.pdf.
6. *Цимбал Т.В.* Інтеграція теорій глобалізації в соціологічну теорію: концептуальний і методологічний аспекти // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2010. – № 891. – С. 44–49.
7. *Wilkinson D.* Globalizations // Gills B. K. and Thompson W.R. (eds). Globalization and Global History. – New York: Routledge, 2006. – P. 68–78.
8. Недервесн Пітерзе Я. Глобалізація як гібридизація // Глобальні модерності (за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша та Р. Робертсона); [пер. з англ. Т. Цимбал]. – К. : Ніка-Центр, 2008. – С. 73–105.
9. *Шимченко Л.А.* Глобалізаційні процеси та їх вплив на український поступ / Л. А. Шимченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: . – Заголовок з екрану.
10. *Юсеф Н.Н.* Специфіка і цінності релігії та політичної культури мусульманських і не мусульманських країн // Наукові праці МАУП. – 2008. – Вип. 2 (18). – С. 218–222.

Дидух А. Я. К определению понятия «глобализация»: методологические идеологические вариации Запада.

Определено методологическое поле анализа глобализации в контексте процессно-системного, глобально-эволюционного и синергетического подходов. Первые два – охватывают работы ученых Запада; синергетический подход – больше присущ ученым Востока. Последние рассматривают глобализацию, как самоорганизованную независимую

динамическую систему, которая не является продуктом процессов внутриобщественного происхождения, а требует реформатирования функций институтов на всех уровнях социальной организации.

Ключевые слова: глобализация, синергетика, система, процессы.

Didukh G. Y. By the definition of «globalization»: the ideological and methodological variations of the West.

Outlines the methodological field analysis of globalization in the context of process-system, global-evolutionary and synergistic approaches. The process-system, global-evolutionary are inhere in the works of scientists of the West, the synergistic approach is inhere the researchers East. The synergistic approach views globalization as an independent dynamic system, what is not the product only of processes and requires reformatting functions of institutions of the all levels of social organization.

Keywords: globalization, synergy, system, processes.

Збишко І. С.

МЕХАНІЗМИ КОМУНІКАЦІЇ «ДЕРЖАВА – ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО»

Стаття присвячена окресленню проблем взаємодії держави та громадянського суспільства. Розглянута історія розвитку процесу взаємодії держави і громадянського суспільства, механізми взаємодії держави – громадянського суспільства, процеси інтеракції держави – громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, громадські організації.

Глобалізаційні виклики змушують українську державу брати за зразок цивілізаційні досягнення саме європейського континенту, у складі якого громадянські суспільства великих і малих країн відіграють істотну роль у внутрішній і зовнішній політиці держав. Сучасна вітчизняна політична система та інститути громадянського суспільства проходять складний і неоднозначний період спонтанного розвитку, теоретичне осмислення якого має наблизити пересічного громадянина, науковця, політика і політолога до знаходження відповідей на численні запитання стосовно демократичності українського суспільства, ефективності діяльності державної влади, можливості впливу на неї інститутів громадянського суспільства та національної еліти. У багатьох теоретичних розвідках доведено, що